

The background features a large, abstract graphic composed of concentric, overlapping arcs. The outermost arc is a light green color, followed by a cyan arc, and then a grey arc. A small white circle is positioned within the grey arc. The text is overlaid on the left side of the image.

Dyreetik, dyrevelfærd og Det Dyreetiske Råd

Oktober 2016

Dyreetik, dyrevelfærd og Det Dyreetiske Råd

© Det Dyreetiske Råd 2016

Det Dyreetiske Råd
Miljø- og Fødevareministeriet
Slotsholmsgade 12
1216 København K

detdyreetiskeraad@mfv.dk
www.detdyreetiskeraad.dk

Indhold

1. Formål	1
2. Baggrund	2
2.1 Det Dyreetiske Råd	2
2.2 Jura og etik	4
3. Dyreetik og dyrevelfærd	5
3.1 Dyreetik: om menneskers forpligtelser over for dyr	6
3.2 Dyrevelfærd: om hvad et godt dyreliv er	9
4. Medlemmernes principielle holdninger	11
4.1 Menneskers forpligtelser over for dyr	11
4.2 Dyrevelfærd	12
5. Fra principper til anbefalinger	13
Bilag 1: Det Dyreetiske Råds udarbejdelse af dette notat	15
Bilag 2: Forslag til litteratur	16

1. Formål

Det Dyreetiske Råd vil med dette notat gerne synliggøre den kompleksitet, der ligger i spørgsmål om dyreetik og dyrevelfærd – en kompleksitet som efter Rådets opfattelse kun sjældent fremgår af den offentlige debat, og som kun i begrænset omfang kommer til udtryk i Rådets emne-bestemte udtalelser og høringsvar.

Drøftelserne i Det Dyreetiske Råd giver mulighed for at løfte blikket over de umiddelbare dyreværnsspørgsmål og se disse i et større perspektiv, hvor også andre etiske hensyn inddrages. I relation til dyreforsøg kan det fx være spørgsmål om, hvilke formål (der typisk tjener menneskers interesser) som er acceptable; i relation til bioteknologi kan det være spørgsmål om, hvorvidt en teknologisk manipulation som kloning i sig selv giver anledning til bekymring; og i forhold til produktionsdyr kan det være spørgsmål som fx, om det at producere og bruge dyr som produkter overhovedet kan forsvares, og i så fald under hvilke betingelser. Når sådanne spørgsmål afdækkes, kan der endvidere være behov for at afveje hensyn, der trækker i forskellige retninger.

Svarene på sådanne etiske spørgsmål bør efter Rådets opfattelse baseres på den relevante viden og begrundes med henvisning til, hvorfor noget principielt set er acceptabelt – eller ikke er det. Svarene vil derfor typisk afhænge af, hvilket etisk ståsted man har. Tilsvarende vil svarene på spørgsmål om, hvorvidt dyrenes velfærd kan tilgodeses eller ej under bestemte betingelser, ikke kun afhænge af den viden, som forskere kan tilvejebringe. Svarene vil også afhænge af, hvad man synes, at god velfærd er. Endelig kan den afvejning af modsatrettede hensyn, der nogle gange må foretages, falde forskelligt ud, afhængigt af hvilken vægt man tillægger de enkelte hensyn og de parter, de vedrører, fx hensyn til dyr i forhold til hensyn til mennesker. Rådet vil med dette notat gerne skitsere, hvilke værdimæssige grundlag der kan ligge bag de argumenter, der fremføres i diskussioner om dyreetik og dyrevelfærd.

Det Dyreetiske Råd mener, at der er god grund til at tro, at de dyreetiske spørgsmål også vil spille en væsentlig rolle i fremtiden. Øget samhandel, viden om dyrevelfærd, globalisering, klimaforandringer og lignende gør dyreetiske spørgsmål presserende, og spørgsmål om dyreetik skal efter Rådets opfattelse sættes på dagsordenen og prioriteres blandt disse andre områder. Efter Det Dyreetiske Råds opfattelse er en bedre erkendelse af de etiske aspekter i dyreværnsspørgsmål endvidere af stor betydning for at forstå de bekymringer, som dyreværnsspørgsmål rejser, og dermed også for at sætte fokus på mulige løsninger. Rådet håber med dette notat videre at kunne vise, at nogle spørgsmål ikke kan besvares alene med henvisning til faktuelle forhold, behov for mere viden eller til økonomi. I visse tilfælde er der tale om reelle og grundlæggende uenigheder om, hvem der skal være omfattet af hvilke hensyn, om hvad der er rigtig og forkert at gøre, og om hvordan man opfatter begreber som "god dyrevelfærd".

Det Dyreetiske Råd håber således med dette notat også at bidrage til at kvalificere den politiske og øvrige offentlige debat, og dermed til at nuancere det grundlag, som myndigheder, interessenter og borgere træffer beslutninger på. Endelig er det ønsket at øge gennemskuelligheden i Rådets arbejde, både i forhold til arbejdsprocessen ved

udarbejdelse af udtalelser og i forhold til medlemmernes tilgang til de drøftelser, der er i Rådet.

2. Baggrund

Indledningsvis redegøres nærmere for de lovmæssige rammer og arbejdet i Det Dyreetiske Råd samt samspillet mellem jura og etik.

2.1 Det Dyreetiske Råd

Det Dyreetiske Råd blev nedsat i 1991 i medfør af dyreværnslovens § 25¹. Rådet erstattede Det Ethiske Råd vedrørende Husdyr, som havde fungeret siden 1986, da der fra politisk side var ønske om, at Rådet også skulle kunne behandle etiske spørgsmål vedrørende andre dyr end husdyr, fx forsøgsdyr. Det Dyreetiske Råds første udtalelse, der kom i 1992, var således en udtalelse om dyreforsøg, og denne dannede grundlag for en revision af dyreforsøgsloven.

Det Dyreetiske Råd skal ud fra en etisk vurdering følge udviklingen inden for dyreværn. Loven og dens forarbejder giver ikke nogen anvisninger på, hvilke etiske hensyn og principper, der skal inddrages i Rådets vurderinger, ligesom der heller ikke er en beskrivelse af, hvad der menes med "dyreværn". Rådet kan således afgive udtalelser om spørgsmål inden for dyreværn og skal endvidere på ministerens begæring afgive udtalelse om særlige spørgsmål vedrørende lovgivningen om dyreværn, og herunder rådgive ministeren i forbindelse med fastsættelsen af regler i forlængelse af dyreværnsloven.

Det Dyreetiske Råd drøfter typisk overordnede spørgsmål vedrørende hold og brug af dyr, hvor der ud over dyrevelfærdsmæssige spørgsmål sættes fokus på de etiske aspekter. Rådets særlige kompetence er således at afdække ikke blot faktuelle men også værdimæssige spørgsmål. Rådet forholder sig til de principielle forhold og går ikke ind i enkeltsager. Rådet forholder sig dermed til dyrevelfærdsmæssige spørgsmål i et bredere samfundsmæssigt perspektiv end fx private dyreværnsorganisationer, hvis fokus typisk er rettet alene mod hensyn til dyrene. De emner, som Rådet drøfter, tages enten op efter anmodning fra miljø- og fødevareministeren (tidligere fra justitsministeren), eller ved at Rådet af egen drift vælger at tage emnerne op.

Loven har frem til 2015 ikke pålagt Rådet eller dets medlemmer at bidrage til den offentlige debat, udarbejde undervisningsmateriale eller at foretage lignende formidlingsaktiviteter. Rådets formand og i et vist omfang også Rådets medlemmer har dog jævnligt deltaget i den offentlige debat om spørgsmål i relation til dyrevelfærd og dyreetik, og Rådets sekretariat har besvaret henvendelser fra borgere om Rådets virke og udtalelser.

¹ LBK nr. 1019 af 29/06/2016

Med en lovændring i 2015² blev der åbnet for, at Rådet på eget initiativ eller på ministerens begæring fremover også varetager informations- og debatskabende aktiviteter. Nærmere regler for Rådets virke er fastsat i en forretningsorden³.

Det Dyreetiske Råd består af en formand og mindst 10 andre medlemmer. Miljø- og Fødevareministeren udpeger Rådets formand og de øvrige medlemmer for 3 år ad gangen. En del af Rådets medlemmer udpeges efter anbefalinger fra relevante interesseorganisationer. To af Rådets medlemmer udpeges således efter anbefaling fra dyreværnsorganisationer, to medlemmer efter anbefaling fra landbrugets organisationer og ét medlem efter anbefaling fra Forbrugerrådet. De øvrige medlemmer udpeges uafhængigt af eventuelle organisationsmæssige tilhørsforhold. Ministeren skal ved sammensætningen af Rådet så vidt muligt sikre, at der blandt medlemmerne er personer med indsigt i de faglige discipliner, der har særlig betydning for løsningen af de opgaver, som er tillagt Det Dyreetiske Råd. Det Dyreetiske Råd er således bredt sammensat både i forhold til faglige uddannelser, praktiske erfaringer og interessegrupper på dyreområdet.

Det Dyreetiske Råd har gennem årene udtalt sig om adskillige emner, såvel i relation til forsøgsdyr som i relation til bioteknologi, produktionsdyr, familie- og hobbydyr, samt vildtlevende dyr. I nogle tilfælde har Rådet udtalt sig om samme emne flere gange, fx hvis der er kommet ny viden eller andre hensyn at inddrage i drøftelserne. I udtalelserne afdækker Rådet både det lovmæssige grundlag, den faktuelle viden og de etiske hensyn, og Rådet fremsætter konkrete anbefalinger i lyset af denne udredning. Alle udtalelser er tilgængelige på Rådets hjemmeside www.detyreetiskeraad.dk.

I forbindelse med udarbejdelse af udtalelser konsulterer Rådet personer med særlig viden og eventuelle interesseorganisationer inden for det aktuelle område. Rådets drøftelser baseres dermed på en afdækning af de relevante faktuelle forhold og interesser. Gennem Rådets drøftelser afdækkes samtidig hvilke hensyn, der er på spil i det aktuelle spørgsmål – til dyr såvel som til mennesker og i et vist omfang også til naturen. Det er dog ikke nødvendigvis alle hensyn, som Rådet inddrager i de videre overvejelser. Således holdes fx samfundsøkonomiske forhold ofte ude, da Rådet mener, at afvejningen af disse i højere grad er en politisk opgave.

Ud over udtalelser udarbejder Det Dyreetiske Råd også høringssvar. Høringerne udsendes af offentlige myndigheder som fx Miljø- og Fødevareministeriet og omhandler typisk konkrete forslag til lovmæssige tiltag, der vedrører dyrevelfærd. Rådet kan her i nogle tilfælde i sit høringssvar henvise til tidligere udtalelser, hvis der her har været fremsat overvejelser med relevans for det pågældende forslag. Høringssvarene kan findes under de relevante høringer på Høringsportalen.dk – i hvert fald for de senere års høringer. Udvalgte høringssvar kan også ses på Rådets hjemmeside. Endelig yder Rådet også uformel rådgivning til Miljø- og Fødevareministeriet.

Fælles for Rådets udtalelser og høringssvar er, at de omhandler konkrete emner. De anbefalinger, som Det Dyreetiske Råd fremsætter i udtalelser og høringssvar, kan

² LOV nr. 533 af 29/04/2015

³ BEK nr. 1260 af 16/11/2015

være rettet mod bestemte lovmæssige tiltag eller forvaltning af gældende regler på det pågældende område, mod nedsættelse af arbejdsgrupper med henblik på at få afdækket detaljerne i behovet for lovgivning på det pågældende område, og mod relevante organisationer og andre berørte parter, der efter Rådets opfattelse hver må løfte deres del af ansvaret for at fremme en positiv udvikling.

Selv om flere af Det Dyreetiske Råds udtalelser har givet anledning til en del debat, er Rådet ofte blevet kendetegnet ved sin grundige og seriøse behandling af de drøftede emner – også af personer, der er uenige i Rådets konklusioner og anbefalinger. Rådets solide forankring af drøftelserne i en faglig basis kombineret med bestræbelserne på at adskille faktuelle og etiske spørgsmål i drøftelserne har formodentlig medvirket til at give Rådets udtalelser vægt. Fordelen ved denne tilgang til arbejdet i Rådet er, at der på et oplyst grundlag, både i forhold til viden og til etiske værdier, kommer konkrete bud på, hvordan myndigheder, interessenter og borgere kan agere. Det Dyreetiske Råd har på den måde igennem årene bidraget til at fremme en række tiltag på dyreværnsområdet. Det er dog op til de relevante myndigheder og andre berørte parter, om Rådets anbefalinger følges op, og det er ikke altid, at Rådets anbefalinger fører til nye initiativer fra de relevante parter.

I nogle tilfælde har Det Dyreetiske Råd drøftet emner, der grænser op til andre ministeriers ressortområder. Det gælder fx human sundhed og naturforvaltning. Det Dyreetiske Råd håndterer typisk emner, der rækker ud over det dyreetiske, ved at tilkendegive i udtalelser og høringsvar, at Rådet alene forholder sig til de dyreetiske aspekter af emnet, ved blot at pege på andre problemområder, eller ved at samarbejde med andre råd, der dækker de øvrige relevante områder. Det Dyreetiske Råd har således tidligere afgivet udtalelser i samarbejde med Det Ethiske Råd og med Vildtforvaltningsrådet.

2.2 Jura og etik

Lovgivning kan i et vist omfang tages som udtryk for de normer, der gælder i samfundet, og lovgivningen afspejler dermed ikke alene fagligt begrundede forhold vedrørende dyr og de hensyn, der måtte følge af denne viden. Lovgivningen afspejler også andre hensyn, fx praktiske, økonomiske og psykologiske. Lovgivning kan dermed udtrykke nogle etiske grænser for, hvad flertallet i et demokratisk samfund anser for acceptabelt, men dermed erkendes også, at andre normer kan eksistere sideløbende. Hvilke normer, der er fremherskende, kan variere over tid, og lovgivning udvikles løbende i forhold til det samfund, den skal fungere i.

Etik, som disciplin, kan sætte de lovmæssige grænser til debat, herunder bl.a. analysere hvilke principper de vedtagne regler kan begrundes med, afdække hvilke andre principper og hensyn der kunne lægges til grund, pege på inkonsekvens (dvs. dobbeltmoral), og på andre mulige afvejninger af hensyn end den gældende. Etisk refleksion kan dermed bidrage til den stadige evaluering af de lovmæssigt fastsatte grænser for menneskers omgang med dyr, herunder om nogle af disse grænser bør flyttes eller helt fjernes, og om der bør stilles krav, hvor der ikke tidligere har været det.

Det Dyreetiske Råd henviser til sin udtalelse om dyreværnsloven (2016) for en gennemgang af udviklingen på dyreværnsområdet og Rådets drøftelser af sådanne lovgivningsmæssige udfordringer.

3. Dyreetik og dyrevelfærd

Som det fremgår af afsnittet om jura og etik, er der forskel på juridiske og etiske forpligtelser over for dyr. Hvor juraen fastlægger, hvad der fra samfundets side er lovligt, kan der blandt samfundets borgere være andre opfattelser af, hvordan tingene bør være, selv om de accepterer, at loven skal overholdes. Der kan naturligvis være sammenfald mellem de to, dvs. man oplever lovens krav som rimelige og synes, at de giver tilstrækkelig beskyttelse af dyrene. Omvendt kan der også være stor forskel mellem de to, dvs. man enten oplever, at loven i alt for høj grad varetager dyrenes interesser, eller at loven ikke yder dyrene den beskyttelse, de har krav på. Disse forskellige opfattelser af, om der overhovedet skal tages hensyn til dyr, og i givet fald hvilke hensyn det så skal være og i hvilken grad, afspejler bl.a. forskellige etiske værdier.

Ordene "etik" og "moral" anvendes ofte i daglig tale. Ordene er i deres oprindelse henholdsvis græsk og latin og betyder det samme, nemlig "sædvane" eller "skik". De to ord kan bruges forskelligt, men der er ikke enighed blandt fagfolk om, hvilke forskelle i betydning de to ord i så fald har, og hvordan de så skal bruges. En måde at skelne dem på er at betragte moral som den intuitive fornemmelse af, hvad der er rigtigt og forkert, fx båret af de normer som samfundet bygger på. Etik betragtes så som en mere analytisk tilgang til at afdække, hvilke værdier og principper disse intuitioner og normer bygger på, og til at drøfte om de også kan betragtes som rigtige og forkerte ved en nærmere analyse. Som det vil fremgå herunder, er der flere forskellige teorier, der beskriver sådanne værdier, normer og principper for, hvem der skal tages hensyn til, og hvad der er rigtigt at gøre. Herved vil et udsagn som "det er uetisk", der ofte høres i daglig tale, ikke i sig selv sige andet end, at nogle synes, at noget er forkert. Udsagnet fortæller ikke noget om, hvorfor "noget" er forkert, og det giver dermed heller ikke grundlag for at udforske, hvorfor andre måske er uenige i den konklusion. Hvis man skal videre i en forståelse af, hvad der leder frem til en konklusion om, hvorvidt "noget" er uetisk eller ej, er der behov for begrundelser, og her tilbyder etik som fagområde en række forskellige argumenter. En handling kan således begrundes som værende uetisk set i lyset af en bestemt etisk teoris beskrivelse af, hvad der er rigtigt at gøre.

Der er i litteraturen mange forskellige måder at præsentere etiske teorier og begreber på. Herunder vil der kort blive skitseret nogle eksempler på, hvordan de overordnede principper kan se ud. De etiske teorier og begreber er oprindeligt formuleret med fokus på mennesker, men de er siden også blevet anvendt til at drøfte aspekter, der vedrører dyr. Det skal understreges, at formålet med denne gennemgang ikke er at give en udtømmende redegørelse for det teoretiske grundlag, men blot at skitsere nogle etisk principielle forskelle, som også kan genfindes i den offentlige debat. For en nærmere gennemgang af etiske teorier og begreber henvises til litteraturen i bilag 2.

3.1 Dyreetik: om menneskers forpligtelser over for dyr

I etiske diskussioner er der behov for at tage stilling til hvem og/eller hvad, der har krav på etiske hensyn. Ifølge nogle teorier har mennesker, men ikke dyr, krav på etiske hensyn. Ifølge andre teorier har ikke bare mennesker og dyr men også naturen krav på hensyn. Når man har indkredset hvem og/eller hvad der har krav på hensyn, er der dernæst behov for at tage stilling til, hvilke hensyn der er relevante.

Selv om man ifølge nogle etiske tilgange således kan nå frem til, at mennesker ingen direkte forpligtelser har over for dyr, kan hensyn til dyr her stadig blive relevante i det omfang, at det fremmer menneskers interesser at tage sådanne hensyn, fx fordi det giver gode produktionsresultater eller et godt omdømme. I forhold til dyreforsøg vil det fx betyde, at man vil bekymre sig om, hvorvidt forsøgsresultaterne er anvendelige, og om man har det omgivende samfunds accept, men der vil ikke være overvejelser rettet direkte mod, om det fx er acceptabelt i det hele taget at anvende dyr til forsøg, eller om dyrevelfærden kan forbedres, hvis dyrene allerede opfylder deres formål, og ingen mennesker kræver forbedrede forhold.

Ifølge andre etiske tilgange afhænger dyrs krav på etiske hensyn af, hvilken sammenhæng de indgår i. Det kan betyde, at dyr, som mennesker er følelsesmæssigt knyttet til, fx hunde, eller som har stor symbolværdi, fx pandaer, har krav på større hensyn end andre dyr, fx rotter. Meget vil således afhænge af, hvilken status dyret har hos den person eller i det samfund, der skal foretage vurderingen. Ved dyreforsøg vil fokus her især være rettet mod, hvilke dyr der anvendes. Her kan der være ønske om at beskytte bestemte arter fx hunde og aber mod dyreforsøg, mens der ses mindre kritisk på brug af andre arter, der kan opleve tilsvarende grad af lidelse men ikke nyder samme status hos mennesker, fx rotter.

Det Dyreetiske Råd bemærker, at opfattelsen af, at dyr ikke i sig selv har krav på etiske hensyn, eller at dyrs status er bestemmende for, hvilke hensyn der skal tages til dem, også kan genfindes i den offentlige debat. Rådets drøftelser tager dog udgangspunkt i antagelsen om, at dyr, uanset art, *har* direkte krav på etiske hensyn, og at mennesker derfor *har* forpligtelser over for dem. Efter medlemmernes opfattelse skal der i de etiske drøftelser tages udgangspunkt i dyrenes biologi, fx om de kan opleve smerte og glæde, hvilke behov de har, samt hvordan de påvirkes af menneskers handlinger, og ikke i eventuelle følelsesmæssige relationer til dyret, eller i den status som dyret har.

I den videre redegørelse fokuseres der derfor alene på etiske teorier, der som udgangspunkt inddrager dyr direkte i de etiske overvejelser, men hvor der kan være uenighed om karakteren af de hensyn, dyr har krav på, og om de forpligtelser, som mennesker har over for dyr. I det følgende skitseres således nogle tilgange, der hver giver nogle eksempler på kombinationer af syn på, hvorfor dyr har krav på etiske hensyn, hvordan man kan argumentere for, at en handling er mere acceptabel end andre, og hvilke udfordringer man i så fald kan blive konfronteret med. I præsentationen herunder er medicinske dyreforsøg fortsat anvendt som et gennemgående eksempel for at tydeliggøre forskellene i de beskrevne tilgange.

Nytteetiske tilgange

- Ifølge de nytteetiske tilgange har alle levende væsener, der fx kan opleve glæde og føle smerte, krav på etiske hensyn. Det gælder således både dyr og mennesker. Der kan dog være nogle udfordringer i forhold til at afgrænse, hvilke dyrearter der er udviklet tilstrækkeligt til at besidde de nødvendige kompetencer, og omvendt om alle mennesker, fx også dem der er meget svært hjerneskadet, skal være omfattet. I forhold til dyrene er dog ingen tvivl om, at nytteetikken omfatter pattedyr og fugle, men der kan således opstå uenigheder om fortolkninger i relation til fx fisk og insekter.
- Når en handling skal vurderes efter nytteetiske principper, skal hensyn til alle de berørte parter inddrages, dvs. både dyr og mennesker. Alle tæller for ét individ, uanset art, og både de direkte og indirekte konsekvenser af de mulige handlinger skal tages med i overvejelserne. Derudover skal også alternativerne inddrages. Der foretages så en afvejning, og det rigtige at gøre vil være det, der samlet set kommer mest mulig velfærd ud af, eller som på anden måde fremmer mest muligt af "det ønskede". Et centralt aspekt er, at det enkelte individ kan ofres, hvis det er til fremme af fællesskabets interesser. En af udfordringerne for en sådan afvejning er imidlertid, hvilken vægt de positive og negative konsekvenser skal have.
- Hvis man ud fra en nytteetisk betragtning skal vurdere brug af dyr til forsøg, vil man således typisk være optaget af, om forsøgets resultater forventes at øge velfærden for mennesker og dyr, og hvor meget ubehag de dyr, der anvendes i forsøget, påføres. Man forsøger således at afveje fordelene mod ulemperne. Selve det at bruge dyr til forsøg, hvor de påføres smerte og i sidste ende må lade livet, tæller negativt, men det er ikke nødvendigvis et problem. Det afgørende er, at der gøres mest muligt for at begrænse lidelserne og øge de positive konsekvenser af forsøget, samt at der samlet set kommer mere velfærd ud af det, end hvis forsøget ikke var blevet lavet, eller hvis det var blevet lavet på en anden måde. I praksis er denne tankegang fx beskrevet som "3R - principperne" omkring dyreforsøg: Replacement (finde alternativer til brug af levende dyr), Reduction (begrænse antallet af dyr), og Refinement (udvikle metoder, så man får mest muligt ud af de dyr, man bruger, og dyrene får de bedst mulige forhold fx ved brug af mere skånsomme metoder).

Rettighedsetiske tilgange

- I et rettighedsetisk perspektiv har alle levende individer krav på etiske hensyn, eller i hvert fald de individer der formodes at have en fornemmelse af deres egen eksistens. Det gælder således mennesker og mange dyr, men også her kan afgrænsningen være en udfordring. Fokus i den rettighedsetiske tilgang er på respekten for det enkelte individ, der ikke må reduceres til blot at være et middel til at fremme andres interesser eller på anden måde ofres for fællesskabet. Rettigheder er således i udgangspunktet nogle ukrænkelige grænser for, hvordan dyr må behandles. Der findes forskellige fortolkninger af, hvilke rettigheder, dyr kan have, fx retten til liv, til frihed og til muligheden for at udføre naturlig adfærd, samt retten til kropslig integritet (fx intakte haler). Der kan dog argumenteres for, at sådanne rettigheder kan tilsidesættes, hvis

det vurderes at være i dyrets egen interesse, fx aflivning hvis dyret lider, eller hvis man er nødt til at dræbe dyret i selvforsvar (dvs. man forsvaret sin egen ret til liv). Rettighedsetiske tilgange har også fokus på, at der skal udvises respekt for dyret, igen dog uden at dette er klart defineret. Respekten kan fx udtrykkes som respekt for det unikke ved en bestemt dyreart eller et bestemt individ, eller ved at dyr ikke latterliggøres eller ydmyges – også selv om dyret måske ikke selv opfatter situationen som negativ.

- Når en handling skal vurderes som rigtig eller forkert ud fra de rettighedsetiske tilgange vil fokus derfor være på hensyn til dyret – om det respekteres, og dets rettigheder ikke tilsidesættes. En af udfordringerne er her, hvordan man skal håndtere situationer, hvor flere individers interesser er på spil (det kan være både dyrs og menneskers), og hvor nogle individers rettigheder uundgåeligt vil blive krænket.
- Ud fra en rettighedsetisk betragtning vil det være svært at forsvare brug af dyr til forsøg. Problemet er her dels, at dyr bruges alene som redskaber til at fremme andres interesser, dels at dyrene i processen har begrænsede udfoldelsesmuligheder og måske endda udsættes for invasive indgreb og endelig, at deres liv i sidste ende ofres. I praksis ses denne tankegang fx hos organisationer, der er mod dyreforsøg.

Natursynsbaserede tilgange

- I de natursynsbaserede tilgange har både dyr, mennesker og natur krav på etiske hensyn. Dyr og mennesker betragtes imidlertid her ikke som individer, der skal tages hensyn til. De betragtes i stedet som arter og racer, og dermed som bærere af en genpulje, og det er populationen, der har krav på hensyn. De natursynsbaserede tilgange udfordres også af bl.a. afgrænsningsspørgsmål. Der må fx tages stilling til, hvad der tæller som natur, og om mennesker og domesticerede dyr kan betragtes som en del af naturen eller som noget, der er adskilt fra naturen.
- Da de natursynsbaserede tilgange ikke forholder sig til det enkelte individ, er der en række af de typiske dyreetiske diskussioner, som disse tilgange ikke kan bidrage med vurderinger til. Der er således ikke umiddelbart nogle overvejelser at hente i forhold til fx, om det er acceptabelt at halekupere svin eller at give avancerede dyrlægebehandlinger til familiedyr. De natursynsbaserede tilgange kommer først på banen i det øjeblik, at der er noget på spil for populationer, genetisk og adfærdsmæssig integritet, miljø og lign., og her vil der typisk blive fremsat overvejelser om, i hvor høj grad – hvis overhovedet – at mennesker må manipulere med naturen. I spørgsmål om naturforvaltning kan man fx argumentere for at fjerne visse individer af hensyn til bestandens overlevelse på længere sigt, man kan diskutere, om mennesker overhovedet skal forvalte naturen, og i relation til landbruget kan man diskutere spørgsmål om bæredygtighed.
- I en natursynsbaseret sammenhæng vil man i forhold til dyreforsøg ikke fokusere på, hvor meget lidelse forsøget påfører dyret, eller at der i det hele taget anvendes dyr til forsøg. Fokus vil her primært være rettet mod, om

forsøget giver anledning til bekymringer i forhold til opretholdelse af arter, genetisk integritet og biodiversitet. I praksis vil en modstand mod dyreforsøg ud fra denne tilgang typisk afspejle sig i bekymringer om anvendelse af vildtlevende dyr, der indfanges til forsøg, om brug af genmodificerede dyr og lignende teknikker, der manipulerer med naturlig reproduktion, og om hvorvidt de dyr, der anvendes til forsøg, holdes i lukkede systemer, så der ikke er risiko for, at de undslipper og "forurener" naturen.

De skitserede eksempler på tilgange varierer således både i deres værdigrundlag og i de spørgsmål, som de er rettet mod. De præsenterede tilgange kan nogle gange pege i samme retning, men de vil så gøre det af forskellige grunde. For eksempel kan dyreforsøg kritiseres både ud fra en nytteetisk og en rettighedsetisk betragtning med fokus på henholdsvis, at dyrs lidelse ikke opvejes af fordele for mennesker ved forsøgene, og at dyrs ret til ikke at blive reduceret til kun at være et redskab for andres vinding krænkes. De kan dog også pege i forskellige retninger, fx fordi der ud fra den nytteetiske tilgang også kan argumenteres for at bruge dyr til forsøg, hvis alt er gjort for at reducere dyrenes lidelser, formålet er til væsentlig gavn, og der ikke findes andre måder at tilvejebringe den ønskede viden på.

3.2 Dyrevelfærd: om hvad et godt dyreliv er

Et af de centrale begreber i diskussioner om, hvordan mennesker behandler dyr, er dyrevelfærd. Forskere kan lave undersøgelser, der viser, hvordan dyrene påvirkes af fx forskellige staldforhold, og denne viden bidrager til forståelsen af, hvilke konsekvenser de undersøgte forhold har for dyrene. Men den viden siger ikke nødvendigvis i sig selv noget om, hvorvidt et bestemt staldsystem dermed er bedre for dyrs velfærd end andre. Her er der behov for at fortolke den viden, man har, set i lyset af forestillinger om, hvad et godt dyreliv er. Når man ud fra fx en nytteetisk tilgang skal vurdere et staldsystems styrker og svagheder i forhold til at tilgodese dyrevelfærd, må man også overveje, hvad god dyrevelfærd er. Her er der inden for etikken udarbejdet nogle forskellige bud på, hvad begrebet "velfærd" er. Ligesom teorierne om menneskers forpligtelser er de forskellige opfattelser af god velfærd i første omgang formuleret med tanke på mennesker, og de er så senere også blevet inddraget i overvejelser om dyr. Herunder er skitseret nogle eksempler. Der kan gøres tilsvarende overvejelser om andre begreber, fx hvad "rettigheder", "integritet", "natur" og "bæredygtighed" er, jf. de tilgange, der er beskrevet herover. Igen henvises til litteraturen i bilag 2 for en nærmere gennemgang.

Hedonisme

- Ifølge den hedonistiske tankegang handler god dyrevelfærd om, at dyret har behagelige oplevelser og undgår de ubehagelige. Det afgørende er derfor, hvordan dyret selv oplever sin situation. Da dyret ikke kan fortælle direkte, om en situation opleves som behagelig eller ubehagelig, er det nødvendigt at tolke indirekte mål af dyrets egen subjektive oplevelse, fx tegn på stress eller velbehag, for at kunne afgøre om dyrets velfærd er god i en given situation.

- Ved brug af dyr til medicinske forsøg vil fokus ud fra et hedonistisk synspunkt således være på, om dyret oplever behag eller ubehag, både i forbindelse med selve forsøget og under opstaldningen. Hvis dyret ser ud til at synes, at det er rart fx at ligge og slappe af ved sin madskål i stedet for selv at skulle arbejde for at få noget at spise, så har dyret ud fra et hedonistisk synspunkt bedre velfærd ved at få lov at slappe af end ved at blive udsat for avancerede tiltag, der søger at stimulere dets fødesøgningsadfærd.

Opfyldelse af præferencer

- Her er opfattelsen, at god dyrevelfærd opnås, når dyret får lov til at gøre det, som det gerne vil. Tilgangen bruges ofte i dyrevelfærdsforskning, fx hvor dyret skal vælge mellem forskellige ting, eller skal demonstrere sin villighed til at arbejde for en bestemt ressource. Fortolkningen af resultaterne kompliceres dog af, at dyr formodentlig kun kan forholde sig til de kortsigtede præferencer, dvs. hvad de umiddelbart har lyst til at gøre. Dyrene kan næppe overskue eventuelle umiddelbart negative konsekvenser (fx at få smerter efter at have løbet på et skadet ben, der havde brug for hvile), eller konsekvenser af deres valg på længere sigt (at benet ikke heler rigtigt, eller at helingen tager længere tid, fordi benet ikke får den nødvendige ro).
- Ud fra et præference-synspunkt vil man ved opstaldningen af dyr således være optaget af, om dyret får tilbudt nogle muligheder for at gøre det, det gerne vil. Berigelsen af dyrets miljø skal tilbyde flere valgmuligheder, og disse skal repræsentere reelle (formodede) "ønsker" fra dyrets side, for at dyrets velfærd kan tilgodeses, og ikke bare være valg mellem "to onder".

Perfektionisme

- Den perfektionistiske tilgang lægger vægt på, at dyret kan udleve det potentiale, det har. Det afgørende er, om dyret lever som det "er bestemt til" at leve, dvs. i overensstemmelse med dets natur. Det betyder fx, at et dyr skal kunne udføre artsspecifik adfærd, også selv om dette medfører risiko for ubehag. Det kan dog være en udfordring at definere, hvad et dyrs natur og artsspecifikke adfærd er, når der er tale om domesticerede dyr og dermed også at afgøre, hvilket potentiale det domesticerede dyr har og skal udleve, for at det har en god velfærd.
- Ved opstaldningen vil den perfektionistiske tilgang have fokus på, om de forhold, dyrene holdes under, fremmer deres artsspecifikke potentiale eller ej. Det er således ikke tilstrækkeligt, at dyret sikres beskæftigelse, det skal være den rigtige type beskæftigelse, dvs. den der fremmer den naturlige adfærd. Dette gælder også, selv om den naturlige adfærd kan medføre frustration. Her vil man således betragte det som god dyrevelfærd fx at sikre stimulation af dyrets naturlige fødesøgningsadfærd, også selv om det enkelte dyr ville foretrække at få maden serveret.

De skitserede tilgange, til hvad et godt dyreliv er, kan pege i samme retning i forhold til, hvordan dyrets velfærd bedst tilgodeses, men de gør det ikke nødvendigvis. For

eksempel kan dyret have en præference for at udføre naturlig adfærd, og når dyret udfører den naturlige adfærd, oplever det velbehag. Men den naturlige adfærd kan også være forbundet med stress, fx for et byttedyr der skal søge tilflugt, eller den kan være ubekvem, fx når dyret selv skal søge føde frem for at få den serveret. Teorierne kan derfor også pege i forskellige retninger i forhold til, hvad der er god velfærd.

4. Medlemmernes principielle holdninger

Herover blev skitseret forskellige principielle tilgange til dyreetik og dyrevelfærd. De fleste mennesker vil formodentlig kunne genkende sig selv i argumenter fra flere af de etiske udgangspunkter. Det kan skyldes, at de skitserede tilgange fokuserer på forskellige aspekter, og at de derfor ikke er lige egnede til at håndtere alle spørgsmål. Det kan imidlertid også skyldes, at man ikke er konsekvent i sin argumentation og selv skifter fokus i forhold til sin "mavefornemmelse" uden at forholde sig til, om der er relevante forhold, der kan begrunde et sådant skift i vurderingen af forskellige situationer – det der populært kaldes, at man er dobbeltmoralisk.

De skitserede teoretiske tilgange kan også genfindes hos Det Dyreetiske Råd medlemmer. Herunder skitseres de principielle overvejelser i relation til menneskers forpligtelser over for dyr og til dyrevelfærd, som de nuværende medlemmer (2016) har.

4.1 Menneskers forpligtelser over for dyr

Medlemmerne er enige om, at det som udgangspunkt kan accepteres at bruge dyr til formål, der tjener menneskers interesser, dvs. de tilslutter sig i udgangspunktet en nytteetisk tilgang. Medlemmerne har dog forskellige opfattelser af, hvilke betingelser der skal stilles for brugen af dyr, og hvor grænserne går, før sådanne betingelser er opfyldt. En betingelse kan være, at formålet er acceptabelt. Her kan der fx opstå overvejelser om, hvorvidt dyr må bruges til pelsproduktion eller til at teste bestemte produkter. En anden betingelse kan være, at dyrene skal have et godt liv. Overvejelsen kan her gå på, om de forhold, dyrene har, er tilstrækkelige, og om der er behov for at stille andre krav til dyreholdet, fx med hensyn til staldindretning og muligheder for positive stimuli. Dette kan afspejle en rettighedsetisk tilgang, hvor argumentet er, at visse forhold under alle omstændigheder skal være i orden, hvis brug af dyr skal accepteres. Hensynet til at sikre dyrene bestemte forhold kan dog også begrundes med henvisning til den nytteetiske tilgang, fx at der for relativt få kroner for forbrugeren kan skabes betydelig bedre velfærd for produktionsdyr og dermed vil mængden af velfærd samlet set øges. En tredje betingelse kan være, at brugen af dyr foregår på en bæredygtig måde i forhold til natur og miljø – en overvejelse der typisk opstår i forbindelse med animalsk fødevarerproduktion og kan afspejle en natursynsbaseret tilgang (bæredygtighed kan dog forstås på mange måder og er ikke nærmere defineret af Rådets medlemmer). En sidste betingelse for brugen af dyr kan være, at dette foregår med respekt for dyrenes biologiske natur både i forhold til den fysiske fremtoning, artsspecifikke adfærd og genetiske sammensætning, en tilgang der kan afspejle den rettighedsetiske tilgang, hvis fokus

er på det enkelte individ, eller den natursynsbaserede tilgang, hvis fokus er på dyrearten. Denne overvejelse opsummeres ofte i både den offentlige debat og i Rådets drøftelser af begrebet om at vise respekt for dyrenes integritet. Begrebet kan imidlertid tolkes og forstås på mange måder. Da begrebet også bruges af Rådet i udtalelser og høringssvar har medlemmerne derfor valgt muligheden i dette notat for at specificere, at det typisk er disse hensyn, der tænkes på.

4.2 Dyrevelfærd

Det Dyreetiske Råd har tidligere udtalt sig om, hvad Rådet forstår ved god dyrevelfærd. Rådet anførte således i udtalelsen om markedsdrevet dyrevelfærd (2012):

”Hvis en vare skal sælges som værende baseret på en produktion, hvor der tages særligt hensyn til dyrevelfærd, rejser det hurtigt spørgsmålet om, hvad man skal forstå ved dyrevelfærd. Nogle lægger måske mest vægt på dyrenes bevægelsesfrihed og mulighed for at leve et naturligt liv, mens andre er mere fokuseret på lav dødelighed, lav sygdomsforekomst og andre indikatorer for, at dyrene ikke lider.

...

Det Dyreetiske Råd har drøftet de to spor i tilgangen til dyrevelfærd – at sikre frie udfoldelsesmuligheder vs. at registrere problemer som dødelighed og sygdom. Rådet finder, at gode udfoldelsesmuligheder er en afgørende forudsætning for, at dyrenes velfærd kan tilgodeses. Rådet finder naturligvis samtidig, at det er vigtigt tillige at sikre så lav forekomst som muligt af problemer som fx dødelighed og sygdom. Rådet anerkender, at der i en række tilfælde er et dilemma i forhold til at kunne tilgodeses begge dele i praksis, men vil gerne fremhæve, at påberåbelse af hensynet til at beskytte dyrene mod problemer som fx sygdom og dødelighed ikke kan tjene som undskyldning for, at dyrene systematisk bliver forhindret i at få tilgodeset deres adfærdsmæssige behov.”

De nuværende medlemmer af Det Dyreetiske Råd mener i lighed med udtalelsen i 2012, at god dyrevelfærd både indebærer, at dyrene kan leve i overensstemmelse med deres natur og få deres behov tilgodeset, og at dyrene har færrest mulige negative oplevelser som stress, sult og sygdom og flest mulige positive oplevelser. Medlemmerne er således på linje med overvejelser i både den hedonistiske og den perfektionistiske forståelse af, hvad god dyrevelfærd er. Som skitseret i gennemgangen af disse teorier, kan der dog være situationer, hvor de to syn peger i hver sin retning, og hvor der derfor er behov for at prioritere, hvad der er vigtigst. I sådanne situationer tilslutter medlemmerne sig den prioritering, der blev beskrevet i udtalelsen om markedsdrevet dyrevelfærd, nemlig at gode udfoldelsesmuligheder er en afgørende forudsætning for, at dyrenes velfærd kan tilgodeses, og at hensynet til at beskytte dyrene mod fx sygdom og dødelighed ikke kan tjene som undskyldning for, at dyrene systematisk bliver forhindret i at få tilgodeset deres adfærdsmæssige behov.

5. Fra principper til anbefalinger

Som tidligere nævnt søger Det Dyreetiske Råd ved udarbejdelsen af udtalelser at afdække de værdimæssige spørgsmål, som det aktuelle emne lægger op til. Hvis de hensyn, som Rådet vælger at inddrage i overvejelserne, trækker i forskellige retninger, tilstræber Rådet i drøftelserne at komme med begrundede vurderinger af, hvordan disse modstridende hensyn, efter Rådets opfattelse, bør afvejes. Rådets medlemmer kan i den forbindelse skelne mellem, hvad der anses for ideelle forhold, for langsigtede målsætninger og for mulige kompromisser og skridt i den rigtige retning inden for de eksisterende rammer. Rådet fremsætter derpå anbefalinger af konkret karakter med henblik på at sikre eller forbedre dyrevelfærden i det aktuelle spørgsmål. Rådets anbefalinger kan som nævnt indledningsvist være rettet mod flere forskellige ansvarlige parter, herunder lovgivere, myndigheder, interesseorganisationer og befolkningen generelt.

Generelt er der stor enighed i Rådet om, hvilke anbefalinger der skal fremsættes, men i visse tilfælde kan der umiddelbart være uenighed blandt Rådets medlemmer. Uenighederne kan fx vedrøre det principielle syn på emnet, jf. de forskellige etiske tilgange, og dermed opfattelsen af hvad der ideelt set skal stræbes efter. Der kan også være forskellige vægtninger af videnskabelige usikkerheder, og der kan være forskellige opfattelser af, hvilke kompromisser og veje frem, der reelt er mulige. I nogle af disse tilfælde kan der dog stadig opnås enighed om, hvilke anbefalinger der skal fremsættes, givet at rammerne nu er, som de er. I andre tilfælde kan dette resultere i, at der er uenighed om de konkrete anbefalinger.

Der er således ikke en målsætning om at opnå enighed i Det Dyreetiske Råd om de værdimæssige spørgsmål. Det vil efter Rådets opfattelse være i modstrid med hensigten med Rådets arbejde at gøre enighed til et mål i sig selv. I stedet lægger Rådet vægt på at afdække, hvad uenighederne beror på, når de opstår. Dette ligger fint i forlængelse af det, som Rådet ser som sin opgave – nemlig at afdække diversiteten af de argumenter, der fremføres i debatten, og deres baggrund (og dette gælder også selv om alle argumenter ikke nødvendigvis genfindes blandt Rådets medlemmer), samt hvilke – evt. forskellige – anbefalinger, Rådet mener, er rimelige at nå frem til. Det er til gengæld en klar målsætning, at grundlaget for Rådets drøftelser er relevant og korrekt fremstillet, at de relevante etiske hensyn er drøftet, og at konklusioner og anbefalinger samt begrundelser for eventuelle uenigheder er tydeligt beskrevet.

Under alle omstændigheder beskrives derfor de holdninger og ønsker til anbefalinger, der kommer til udtryk blandt medlemmerne. Hvis der er uenighed om anbefalingerne, kan dette blot beskrives i teksten – at nogle mener noget, mens andre mener noget andet, eller der kan laves en konkret separat udtalelse. Rådet nævner nogle gange men ikke altid, hvor mange medlemmer der tilslutter sig de enkelte synspunkter. Efter Rådets opfattelse er antallet af medlemmer, der bakker op om et synspunkt, nemlig mindre relevant, da Rådets medlemmer ikke er udpeget med henblik på at repræsentere befolkningen. Rådet understreger derfor, at når Rådet fremsætter delte anbefalinger, kan disse ikke tolkes som en afspejling af, hvad flere eller færre mener i samfundet som helhed. Det er argumenterne, konklusionerne og tankerne bag, der er centrale, således at disse kan indgå i politikeres og andres videre arbejde med det

pågældende emne. Et synspunkt fortjener efter Rådets opfattelse således at blive hørt, uanset hvor mange i Rådet eller i befolkningen, der tilslutter sig det.

Hvilken vægt de forskellige hensyn og anbefalinger, som Rådet præsenterer, skal tillægges, når de skal omsættes til handling, må efter Rådets opfattelse være op til de politikere, interessenter og andre borgere, der beskæftiger sig med det pågældende område. Når Rådet har offentliggjort en udtalelse, afsluttes arbejdet med det pågældende emne. Rådet følger således typisk ikke op på, om der fra anden side tages initiativer i forhold til de anbefalinger, der er fremsat. Rådet kan dog efterfølgende sætte fokus på emnet igen i forbindelse med andre aktiviteter.

Bilag 1: Det Dyreetiske Råds udarbejdelse af dette notat

Notatet blev udarbejdet første gang i 2015. Teksten revideres jævnligt og som minimum ved udpegning af nye medlemmer hvert 3. år.

Ved revision af notatet i oktober 2016 bestod Rådet af følgende medlemmer:

- Bengt Holst, viceadministrerende direktør (formand)
- Jes Aagaard, naturvejleder
- Paolo Drostby, kontorchef
- Pernille Fraas Johnsen, chefkonsulent
- Sebastian Klein, TV-vært og naturformidler
- Yke W. Kloppenburg-Oosterwoud, gårdejer
- Peter Mollerup, biolog
- Lene Munksgaard, professor
- Michael Nielsen, gårdejer
- Thomas Søbirk Petersen, professor (mso), filosof
- Dorte Rebbe Schou, agronom
- Anne Sørensen, dyrlæge

Ved første udarbejdelse af notatet i 2015 bestod Rådet af følgende medlemmer:

- Bengt Holst, viceadministrerende direktør (formand)
- Jes Aagaard, naturvejleder
- Pia Haubro Andersen, professor, dyrlæge
- Britt Brøchner-Nielsen, gårdejer
- Paolo Drostby, kontorchef
- Sebastian Klein, TV-vært og naturformidler
- Per Bach Laursen, proprietær
- Peter Mollerup, biolog
- Thomas Søbirk Petersen, professor (mso), filosof
- Dorte Rebbe Schou, agronom
- Anne Sørensen, dyrlæge
- Mette Vaarst, dyrlæge

Bilag 2: Forslag til litteratur

Litteraturen om dyreetik og dyrevelfærd er meget omfattende. Herunder er anført nogle forslag til bøger, som præsenterer et overblik og en introduktion til flere forskellige etiske tilgange, og hvor der henvises videre til den mere dybdegående litteratur.

Armstrong, S. & R.G. Botzler (redaktører): *The Animal Ethics Reader*. Taylor & Francis, 2008.

Beauchamp, T.L. & R.G. Frey (redaktører): *The Oxford Handbook of Animal Ethics*. Oxford University Press, 2011.

Gjerris, M.; M.E.J. Nielsen & P. Sandøe: *The Good, the Right & the Fair – an introduction to ethics*. College Publications, 2013.

Gruen, L.: *Ethics and Animals - an Introduction*. Cambridge Applied Ethics, 2011.

Regan, T. & P. Singer (redaktører): *Animal Rights and Human Obligations*. Prentice Hall, 1989.

Sandøe, P. & S.B. Christiansen: *Ethics of Animal Use*. Wiley-Blackwell, 2008.

